

LIBRIS

We know
books

ANTOANETA OLTEANU

SOVIETLAND
IV
TRIUMFUL
VIETII PRIVATE

ediția a II-a

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Cuprins

În loc de introducere: Moscova, ce oraș frumos!	9
Câte ceva despre confort	22
Ascetismul bolșevic	22
Noua putere și lipsa confortului	25
Reminiscente capitaliste în NEP	26
Noutăți incredibile.....	29
Telefonul.....	31
Criza alimentelor	35
Raționalizările. Alimente pe cartele	35
Cozile	43
Deficitul – de la cartele la pile	52
Magazine cu circuit închis	56
Instituțiile de alimentație publică (<i>Obșceptit</i>)	58
Restaurantele	58
Alte tipuri de unități de alimentație publică	66
Localuri, cafenele, cabarete ale scriitorilor	69
Cantinele	71
Fabricile-bucătării.....	74
Cantinele din fabrici	80
Băuturile	87
Consumul de alcool	87

Vodca	90
Campaniile antialcoolice	100
Din înțelepciunea vieții	108
Locuințele	110
Criza locuințelor	112
Implicațiile ideologice și politice ale restrângerii	119
Apartamentele comunale	120
Noile planuri de urbanism	126
Comunele	128
Hrușciovski	133
La case noi, interioare noi	144
Casele de vacanță (<i>daci</i>)	146
Bunurile industriale	151
Vremuri noi	154
Transportul în comun	160
Tramvaiele	160
Autobuzele	166
Metroul	169
Automobilele	176
Transportul pe calea ferată	180
Există o modă sovietică?	184
Hainele de piele	184
Proletarii cenușii	186
<i>Stiliaghi</i> – o pată de culoare	197
Începutul sfârșitului. Blugii	206

Petrecerea timpului liber	208
Parcurile de cultură și odihnă.....	209
Casele de odihnă.....	211
Dansurile.....	216
Barzii.....	220
Viața în mediul rural	224
Modul de viață al țăranilor.....	224
Foametea.....	228
Răskoalele.....	236
Munca la colhoz.....	242
Obligațiile fiscale.....	246
Copiii nimănu	250
Orfelinatul.....	250
Cerșetorii.....	252
Sărbătorile în familie	254
Bradul de Anul Nou și revelionul.....	256
Obiceiurile vieții de familie.....	269
Iubire, sex.....	269
Botezul.....	272
La vremuri noi, nume noi.....	273
Nunta.....	274
Înmormântarea.....	277
Nostalgia după URSS	282
Între nostalgie și aprecierea critică a realităților sovietice.....	282
Chestionarele.....	288

Nostalgie vs antinostalgie 294

Tabel cronologic al principalelor evenimente..... 303

Bibliografie..... 356

Abrevieri..... 370

Indice de nume372

Câte ceva despre confort

Ascetismul bolșevic

Modelul ascetismului în viața bolșevicilor ar veni, la prima vedere, din cel al categoriei sociale predominante a membrilor lor, și anume al muncitorilor. Mai ales cei cu conștiință politică nu erau deloc interesați de un confort „burghez”, mulțumindu-se cu condiții de trai decente. Nu același lucru îl putem spune despre liderii lor. Chiar în perioada în care au fost prizonieri de Ohrana țaristă, fie că locuiau în străinătate sau în exil, prin Siberia, condițiile de trai, oarecum modeste, nu erau în niciun caz austere. În fapt, partidul, mai cu seamă din fondurile ilegale, le asigura nu numai minimum de supraviețuire, ci chiar un trai decent. E de înțeles că, imediat după preluarea puterii, s-a permanentizat și s-a oficializat această „întreținere” a liderilor și marilor funcționari de partid și de stat din bugetul de stat.

În funcție de starea economică, aceste condiții au fluctuat de la unele relativ austere la altele de lux (bolșevic). Până în anii 30, de exemplu, „acești potentăți duceau o viață simplă în palatele de la Kremlin, inspirați de misiunea lor revoluționară sinceră, cu obligatoria „modestie bolșevică”. Corupția și extravaganta nu erau încă larg răspândite: într-adevăr, soțiile membrilor Biroului Politic de-abia își permiteau să-și îmbrace copiii, și noile arhive ne arată că și Stalin rămânea uneori fără bani...”¹ În anul 1928, când a descoperit mobilă nouă în apartamentul său, a fost extrem de supărat: „Se pare că cineva din administrație sau GPU a adus niște mobilă... contrar ordinului meu, care am zis că mobila veche este foarte bună!”² E proverbială și mantaua lui Stalin (în fapt, întreg costumul militar pe

¹ Simon Sebag Montefiore, *Stalin. Curtea țarului roșu*, Ed. Polirom, Iași, 2014, p.55.

² Apud Montefiore, *op.cit.*, p.56.

care îl purta): deși uzată, a fost purtată cu îndârjire de Stalin, nepermițând niciodată să i se facă un rând nou de haine.

Nu este de mirare că acest cult al ascetismului era răspândit și la oamenii simpli. Mai ales că nici nu aveau posibilități, nici chiar speranțe ca modul lor de viață să se schimbe prea mult în bine. Plus că înțelegeau mult mai bine dificultățile prin care trecea țara și nu prea vedeau în curând progrese semnificative.

Idealiștii bolșevici ai anilor 20 au făcut un cult din modul de viață spartan. Ei au moștenit un element puternic de ascetism din perioada ilegalității, sursa valorilor lor și a principiilor în primii ani ai regimului sovietic. Respingerea proprietăților materiale era centrală în cultura și ideologia intelighenției socialiste ruse, care încerca să scape de orice semn de spirit domestic mic-burghez – bibelouri de pe șemineu, canari cântători, plantele, mobilierul tapițat, portretele de familie și alte obiecte banale ale vetrei familiei – orientându-se spre o existență din ce în ce mai severă. (...) În imaginația bolșevică, acest mod de viață simplu era o formă de eliberare de societatea burgheză în care oamenii fuseseră înrobiți de cultul proprietății. În *Cimentul* (1925), romanul extrem de influent al lui Fiodor Gladkov, un bărbat și o femeie, ambii activiști de partid, își sacrifică fericirea personală și-și părăsesc casa și fiica pentru a ajuta la reconstruirea unei fabrici de ciment distruse în timpul Războiului Civil. Când soțul ei Gleb începe să ducă dorul vechiului confort domestic al casei lor, soția lui îi reamintește repede scopul mai înalt al vieții lor: „Vrei niște flori frumoase să înflorească la fereastră și un pat plin cu perne? Nu, Gleb, iarna trăiesc într-o cameră neîncălzită și mănânc în bucătăria comună. Vezi tu, sunt, om, cetățean sovietic liber¹.

¹ Orlando Figes, *The Whisperers. Private Life in Stalin's Russia*, Picador, New York, 2007, pp.14-15.

Un prim moment de criză a fost dezvoltarea economică impetuoasă din perioada NEP-ului, când firile mai slabe au cedat ispitei și partidul a fost cuprins, chiar la vârf, de frisoanele „îmburghezirii”. În pofida unor voci nemulțumite care sancționau asemenea comportamente, oamenii au continuat să se bucure de luxul burghez.

În rândul bolșevicilor exista o atitudine la fel de austeră referitor la înfățișarea personală – haine moderne, cofuri elaborate, bijuterii, parfumuri și cosmetice, toate erau denumite prin intermediul cuvântului vulgar *bît*. „Oamenii noi” ai avangardei partidului se îmbrăcau cu haine simple – de pseudo-proletari sau semi-militare – fără nici o urmă de podoabă. În timpul NEP-ului, când liderii bolșevici erau nemulțumiți că partidul poate fi corupt de confortul și tentațiile culturii „burgheze” care deodată devenise accesibilă pentru ei, aceste atitudini **spartane** erau promovate ca un simbol al purității **ideologice**¹.

Și această viziune nu era neapărat legată de primii ani ai regimului sovietic sau de anumite perioade de criză. Simpatizanții regimului erau extrem de înțelegători atât în perioada de deficit, de probleme de tot felul, cât și în momentele de abundență, când erau destul de moderați, de prudenți față de tentațiile consumismului: „Eram oameni sovietici (*sovki*). Trăiam pentru convingerile noastre în fericirea viitoare a societății noastre, nu pentru satisfacerea nevoilor noastre”².

Mai târziu, în perioada de aur a epocii sovietice, chiar Stalin a dat semnalul permitterii luxului în viața cetățenilor sovietici, în măsura posibilului, mai ales a celor etalon, care meritau din plin un asemenea mod de viață.

¹ *Idem*, pp.15-16.

² Cf. Figes, *op.cit.*, p.16.

LIBRIS | We know books

Noua putere și lipsa confortului

La Petrograd, la numai doi ani de la revoluție, situația se degradase atât de mult, încât lipsa combustibilului, pentru încălzire sau prepararea hranei, atinsese cote impresionante, afectând nu traiul, ci chiar viața locuitorilor. Chiar bolșevicii recunoșteau în ziarul „Pravda” că va fi nevoie în continuare de sacrificii pentru instaurarea socialismului: nu trebuie să ne temem și să recunoaștem adevărul că oamenii trebuie să se pregătească de noi sacrificii; în aceste luni de iarnă, ianuarie și februarie, două treimi din populație vor muri probabil de foame și frig¹. Încălzirea centrală nu mai funcționa din iarna anului 1918. Pentru pregătirea mesei apăruseră niște sobe mici, *burjuiki*, în care se putea băga orice pentru ars, dar puterea de preparare era mică (un fel de mâncare dura câteva ore) și erau neplăcute, pentru că fumegau groaznic. Apa nu ajunge decât până la etajul unu, mai apoi locatarii o duc până la apartamentele lor cu căldările. Și curentul electric era restricționat – nu exista este tot și, dacă da, funcționa numai două ore.

În primii cinci ani de la revoluție la Moscova nu a funcționat încălzirea centrală, fapt ce a dus la degradarea accentuată a multor case. O altă mare problemă o constituia apa, apa caldă și accesul la baie. Pentru că multe locuințe nu aveau baie privată și pentru că în apartamentele comune baia devenea și ea un lux, și în condițiile lipsei de combustibil pentru încălzire, cetățenii sovietici erau departe de a respecta normele de igienă personală. De aceea în anul 1920 a început să funcționeze Comisia Sanitară Extraordinară. Între 1 și 10 aprilie, ea a organizat „Săptămâna băii” și „Săptămâna tunsului și bărbieritului”. În această perioadă, moscoviții, pe baza unui permis pentru baie, aveau dreptul să facă baie în orice insituție de profil și să se tundă și radă în orice frizerie, gratuit².

Pe 3 februarie 1920, moscovitul Nikita Okunev nota în jurnalul său: „Încet, încet pierdem toate instituțiile civilizate pentru ducerea

¹ Kornelia Icin, *Petrograd v 1919 godu v vospominanih Olghi Ivanovni Vendrih*, în vol. Piotr Bunjak (red.), *Russkoe zarubejje i slavianskii mir*, Belgrad, 2013, p.82.

² G.V. Andreevski, *Povsednevnaia jizn' Moskvî v stalinskuiu epohu. 1920-1930-e*, Molodaia gvardia, Moscova, 2018, p.423.

unui mod de viață sănătos: nu mai avem tramvai, încălzire centrală, parțial iluminatul electric și apa curentă (uneori zile întregi nu primim curent și apă). Iar azi s-a întâmplat ceva și cu canalizarea, așa că closetele (cel puțin în casa noastră de cinci etaje) sunt închise pentru orice locatar¹. Curentul electric și iluminatul cu gaz au fost reluate, după revoluție și Războiul Civil, abia la 1 septembrie 1924, dar nu peste tot. Oricum, la ora 12.30 noaptea, felinarele erau stinse de personal specializat. Felinarele cu gaz au dispărut abia la sfârșitul anilor 20².

În cheie umoristică, această perioadă de criză e surprinsă foarte bine în romanul *Vițelul de aur*: „În acele vremuri tulburi tot ce era făurit de mâna omenească făcea omului un serviciu mai prost decât înainte: casele nu te apărau de frig, mâncarea nu te sătura, lumina electrică se aprindea numai când se făcea câte o razie mare ca să fie prinși dezertorii și bandiții, apa ajungea numai până la parter, iar tramvaiele nu funcționau deloc...”³

Cu toate campaniile de propagandă, anii 30, glorioși în privința marii industrii, care era politica de stat, nu reușesc deloc să soluționeze elemente banale de confort. În multe localități (avem în vedere orașele, evident), drumurile nu erau asfaltate, iar iluminatul urban exista doar în centrul lor. În anul 1938 la Stalingrad nu exista sistem de canalizare. În Liubertși, din regiunea Moscova, nu exista decât o singură baie pentru cei 65.000 de locuitori ai lui.

Reminiscențe capitaliste în NEP

Interesant este faptul că detensionarea adusă de NEP a readus la viață obiceiuri și năravuri proaste din vechiul regim. Un asemenea obicei îl constiuiau jocurile de noroc.

¹ Apud M.I. Vostrîșev, *Moskva stalinskaja. Bolșaia illiustrirovannaia letopis'*, Moscova, Ed. Algoritm-Eksmo, 2008.

² Andreevski, *op.cit.*, p.21.

³ Ilf și Petrov, *Vițelul de aur*, traducere de I. Flavius și M. Leicand, Ed. Cartea rusă, București, 1957, p.57.

În articolul *Petrogradul vesel*, apărut în ziarul „Poslednie novosti” de la Paris din 7 iunie 1922, se vorbește despre reanimarea caselor de jocuri de noroc, un fel de cazinouri de mai mică amploare, acceptate de stat pentru că aduceau venituri considerabile la buget: „Pe Nevski există «Monte Carlo», unde în folosul statului se duc 25% dintre sumele «rulate». Pentru a se colecta acest «impozit», au fost numiți comisari speciali. Câștigul ajunge la 100 de miliarde. Ele sunt imediat schimbate în valută străină, pentru care există mereu la îndemână speculanți servili”. O problemă importantă o constituia, de pildă, patima pentru jocurile de noroc, în care erau folosiți banii statului. Era vorba de bani obținuți adesea în urma mitei și a artificierilor financiare, care rămâneau adesea nepedepsite. După cum spuneau agenții CeKa, jucătorii erau frecvent escroci, dar și angajați sovietici „cheltuitori”.

Tot din sursele agenților, fonduri de stat, chiar și din cele alocate salariilor, erau cheltuite pe banchete, chefuri și achiziția de obiecte de lux care apăruseră din nou în vânzare². De multe ori se ajungea la anchetele oficiale în urma plângerilor făcute în timpul adunărilor de către muncitori, care nu aveau nicio părere bună despre conducerea întreprinderilor.

Am văzut că la vârf nu era numai ascetism. Unul dintre cei mai democrați lideri, așa de iubit de populație, era Serghei Kirov. Era răsfățatul Partidului, așa că era normal ca și apartamentul lui de cinci-șase camere, care depășea, evident, restricțiile locative, să fie mobilat cum se cuvine. Kirov avea un frigider american uriaș, „General Motors”, de ultimă generație (în URSS se aflau numai zece asemenea exemplare); apoi, ca mare iubitor de muzică, dispunea de numeroasă aparatură de profil: o radiolă, un patefon, un gramofon cu difuzor și unul fără difuzor, un radio cu lămpi³.

Paradoxal, deși este vorba de un apanaj al realităților din vechiul regim, munca servitoarelor a fost multă vreme permisă în URSS. Asta și pentru că era destul de greu să câștige ceva pentru

¹ Apud L.V. Borisova, *Trudovîe otnoşenia v sovetskoî Rossii (1918-1924)*, Sobranie, Moscova, 2006, p.187.

² Borisova, *op.cit.*, p.168.

³ Montefiore, *op.cit.*, p.62.

subzistență femeile din mediul rural. Inițial femeile erau angajate prin telefon, dar, pe măsură ce pretențiile angajatorilor creșteau, s-a apelat la bursa muncii. Astfel, bursa muncii recunoștea meseria de servitoare, care se bucura și de un sindicat propriu. Angajatorii erau obligați să le plătească un salariu minimal de 5 ruble, să le acopere asigurarea socială; trebuia să le dea concediu, haine speciale, un registru pentru evidențele salariale, iar la plecarea din slujbă, un ajutor. În condițiile crizei locative, este evident că servitoarea nu avea cum să beneficieze de camera proprie; de un pat, da. Acesta era amplasat pe hol, în antreu sau în bucătărie. Din anul 1929, dacă angajatorul trăia într-un apartament comunal, pentru patul servitoarei trebuia să aibă acceptul vecinilor de apartament¹. Condiția de bază pentru a putea dispune de o servitoare era ca și femeia din familia respectivă să aibă un loc de muncă: „Am avut o servitoare, chiar două, când fiica mea era micuță. Erau ieftine, însă greu de găsit. Mergeam la colhoz și alegeam o fată – orice fată își dorește să fugă de viața grea de acolo și să lucreze la oraș - și apoi trebuia să vorbesc cu șeful de colhoz. Lui, firește, îi dis plăcea să piardă o lucrătoare, dar dacă aveai pile, făceai rost de servitoare...”² În cazul de mai sus, soția câștiga 300 de ruble pe lună, din care îi plătea servitoarei 18 ruble lunar, la care se adăugau masa și cazarea (de regulă, în bucătărie). Servitoarele au fost o prezență obișnuită în societatea sovietică până în anii 60.

Și viața continua să uimească:

La Moscova apăruseră în acea vreme automobile noi, cu faruri de cristal, și circulau pe străzi proaspeți parveniți care purtau tichiuțe de lutru și paltoane căptușite cu biber. Începuseră să fie la modă botinele gotice cu vârful ascuțit și servietele cu curele și mânere ca geamantanele. Cuvântul „cetățean” începuse să înlătore obișnuitul „to-varăș” și niște tineri care sesizaseră repede în ce constă

¹ Andreevski, *op.cit.*, p.428.

² Apud Sheila Fitzpatrick, *Stalinismul de fiecare zi. Viața cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930*, Ed. Corint, București, 2016, p.197.

bucuria vieții s-au lansat prin restaurante în dansuri ca *one step* „Dixi” și chiar fox-trot-ul „Floarea soarelui”. Tot orașul răsuna de strigătele birjarilor de lux, iar în clădirea mare a Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe croitorul Jurkevici cosea zi și noapte fracuri pentru diplomații sovietici care plecau peste hotare...¹

În perioadă NEP-ului, un loc bun la teatru costă 100 de milioane; amenda locatarilor pentru neducerea gunoiului din casă este de 600 de milioane, iar o călătorie cu birjarul costă câteva zeci de milioane.

Noutăți incredibile

Perioada NEP-ului a adus pentru moscoviți tot felul de lucruri minunate, dar probabil că printre acestea cea mai incredibilă ofertă era aceea de a merge la casa de vacanță cu aeroplanul. Pentru a populariza transportul aerian se făceau numeroase campanii care ofereau astfel zboruri de plăcere, plimbări aeriene².

La sfârșitul anilor 20, la Biroul de informații din Moscova puteai primi informații gratuite despre adresele și telefoanele tuturor instituțiilor din Moscova și despre funcțiile celor care lucrau acolo. Se puteau afla de asemenea informații despre traseele tramvaielor sau ale autobuzelor, despre mersul trenurilor, avioanelor și vapoarelor, despre locurile libere din hoteluri, despre tarifele de la poștă, telegraf și vamă, despre impozite, repertoriul teatrelor și al cinematografelelor, noțiuni juridice legate de locuințe, pământ, impozite, procese ș.a. Pentru 20 de copeici puteai afla adresa unui locuitor al Moscovei sau informații despre stadiul unui proces. Tot la același preț puteai afla prețurile de la piețele din oraș și cursul valutar (încă din timpul NEP-ului se deschisese case de schimb valutar)³.

¹ Ilf și Petrov, *op.cit.*, p.58.

² Borisova, *op.cit.*, p.186.

³ Andreevski, *op.cit.*, p.45.

La sfârșitul anilor 30, unele străzi ale orașului, în centru, erau curățate cu ajutorul tehnicii. În anul 1938 funcționau 189 de mașini de măturat și 89 de dispozitive de stropit și spălat. Iarna, pentru curățarea zăpezii, erau folosite 219 mașini pentru adunatul zăpezii, 58 de camioane mari pentru transportul ei și 14 mașini de împrăștiat nisip¹. Dar Moscova era un oraș etalon. În numeroase orașe mai mici (Voronej, Stalingrad, Novosibirsk, Dnepropetrovsk etc.) nu exista sistem de canalizare și, multe dintre ele, deși aflate în preajma unor hidrocentrale puternice, nici curent electric până la sfârșitul anilor 30². Imaginea orașelului Leninsk din Siberia, care poartă un nume de rezonanță mare, este semnificativă:

Cu o populație de peste 80.000 de locuitori (...), Leninsk-Kuznețk este extrem de înapoiat la capitolele cultură și facilități (...). Din cei 80 de km de străzi, numai o stradă este pavată, și nici aceea în totalitate. Din pricină că nu avem drumuri, treceri de pietoni, trotuare etc. corespunzătoare, noroaiile sunt așa de adânci primăvara și toamna, că muncitorii întâmpină dificultăți când merg la muncă sau se întorc acasă, iar școlile se închid. Și iluminatul stradal este necorespunzător. Doar centrul este iluminat, pe o distanță de 3 km, restul orașului, ca să nu mai vorbim de periferie, fiind cufundat în întuneric³.

În anii 30, un președinte de colhoz dăduse ordin ca toate casele din sat să aibă la ferestre câte două ghivece de flori; un altul dădea amenzi usturătoare dacă oamenii nu-și spălau dușumelele, nu legau câinii și dacă aveau un limbaj nepolitic. La Stalingrad, în anul 1938, o decizie orășenească nu permitea cetățenilor să urce în tramvai cu haine murdare; la Astrahan puteai primi amendă dacă purtai pălărie⁴. La nivel oficial înalt erau criticate și ridiculizate

¹ *Idem*, p.44.

² Fitzpatrick, *op.cit.*, p.112.

³ Apud Fitzpatrick, *op.cit.*, p.113.

⁴ Fitzpatrick, *op.cit.*, p.83, 84.

aceste hotărâri cel puțin ciudate, chiar dacă uneori la bază erau niște rațiuni de înțeles. Iată cum se comenta acest lucru la o întrunire a procurorilor raionali:

Procurorul belorus: Sovietul din raionul Turov a publicat o rezoluție obligatorie prin care se interzice bătrânilor și copiilor să aprindă chibrituri, ca măsură de prevenire a incendiilor, abaterile fiind amendate cu 100 de ruble.

Vîșinski: Chiar și în bucătărie.

Voci din sală: Zici că e din *Revizorul* lui Gogol.

Procurorul belorus: Sovietul orășenesc din Recița a publicat o rezoluție obligatorie care spunea că toți proprietarii de apartamente și șefii de instituții erau obligați să construiască trotuare asfaltate și să-și zugrăvească clădirile. În plus, tot prin rezoluție se stabilea și culoarea vopselei, de pildă, verde-aprins pentru Strada Sovietică, galben-intens pentru Strada Lenin, albastru pentru Strada Cooperativei și verde-închis pentru restul. Încălcarea acestei rezoluții era pedepsită cu o amendă de 100 de ruble¹.

Telefonul

Sistemul de telefonie a apărut în Rusia încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea – la Moscova, în anul 1882. Înainte de revoluție telefoane se întâlneau în majoritatea insituțiilor de stat, precum și în apartamentele persoanelor cu stare. În anul 1914 la Moscova existau deja 4.000 de abonați. În anul 1898 a fost deschisă prima linie interurbană, Petersburg – Moscova. În ceea ce privește telefoanele publice, în anul 1917, la Moscova, existau 71 de astfel de aparate.

În anii 20-30, a continuat dezvoltarea rețelei de telefonie. În anul 1927, s-a deschis prima linie internațională, între Moscova și Varșovia. Un pas important este făcut în anul 1933, când primele

¹ Apud Fitzpatrick, *op.cit.*, p.85.

telefoane publice încep să apară pe coridoarele apartamentelor comunale și în scările blocurilor. Fiecare abonat primește o cheie de la cutia în care este pus telefonul, care trebuia folosit doar în caz de nevoie¹.

În ceea ce privește nomenclatura, Lenin a fost cel care a dezvoltat folosirea sistemului de telefonie. În biroul său de la Kremlin avea două telefoane de model vechi. Dar pentru ca telefonistele să nu asculte conversațiile de la vârf, a dat ordin să fie instalată în Kremlin o mică stație telefonică automată care mai apoi a fost luată în grija KGB, care supraveghea buna ei desfășurare (linia de telefonie specială). Mai târziu nomenclatura a beneficiat de un sistem de telefonie ce asigura legătura directă între instituțiile

¹ Vostrîșev, *op.cit.*.